

Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΗΑΣΕ ΠΑΡΙΣΙΑΚΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΩΝ ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

Ἀπὸ τοῦ 1888, ὅτε ἐξεδόθη ὁ 3ος τόμος τοῦ *Inventaire sommaire des manuscrits grecs* τῆς *Bibliothèque Nationale* τῶν Παρισίων ὑπὸ τοῦ Omont, εἶχε γίνει γνωστὸν ὅτι οἱ ὑπ' ἀριθμὸν 704 - 707 κώδικες περιέχουν Συλλογὴν ἐξ 124 ἐγγράφων, ἐξ ὧν τὰ 80 ἦσαν πατριαρχικά σιγίλλια καὶ τὰ 44 ἀναφοραὶ διαφόρων μοναστηρίων πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ συλλογὴ αὕτη δὲν ἔτυχεν ἀμέσως τῆς προσοχῆς τῶν ἐρευνητῶν. Πρῶτος ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Σπυρ. Λάμπρος, ἐπισκεφθεὶς τὸ 1906 τὴν βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων καὶ μείνας «ἐκπληκτος πρὸ τῆς ἐξαιρέτου ἀξίας τῆς συλλογῆς ταύτης», δὲν εἶχεν, ὡς ἀναφέρει, τὸν χρόνον νὰ μελετήσῃ καὶ ἀντιγράψῃ διὰ τὴν ἔκτασιν αὐτῶν ὅλα τὰ ἔγγραφα, ἀντέγραψε δὲ μόνον τρία ἀναφερόμενα εἰς μονὰς τῆς Ἀττικῆς, τὰ ὁποῖα καὶ ἐδημοσίευσε¹. Παρασχὼν ὁμως λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς συλλογῆς καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς μετὰ καὶ τῆς ἀρχικῆς φράσεως τῶν σιγιλλίων², συνεπέρανεν ὅτι ἡ συλλογὴ «ἦτο ἤδη πιθανώτατα συντετελεσμένη ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος ἴσως ὑπ' ἀγνώστου ἡμῖν ἐκκλησιαστικοῦ ἀνδρός»³. Ἐπανερχόμενος μετὰ τέσσαρα ἔτη ὁ αἰδιμὸς διδάσκαλος εἰς τὸ ζήτημα τῆς συγκροτήσεως καὶ τῆς προελεύσεως τῆς συλλογῆς, ἀναγγέλλει καὶ τὸν συγκροτήσαντα αὐτὴν δι' ἀνακοινώσεως εἰς τὸν Νέον Ἑλληνομνήμονα 7 (1910) 28, ἐχούσης ὡς ἐξῆς: «... Οὐχ ἦττον ὁ ἀρχαῖος ἡμῶν μαθητῆς διδάκτωρ τῆς φιλολογίας κ. Σωκράτης Κουγέας ἐμελέτησε μεθ' ἡμᾶς τὸ παρελθὸν θέρος (1909) εἰδικώτερον τὴν Παρισιακὴν συλλογὴν καὶ ἰδίως τὰ ἐν αὐτῇ χαρτῶα ὑπ' ἀρ. 81 - 124 ἔγγραφα τοῦ κώδ. 708. Ἐφθάσε δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ συλλογὴ συνεκροτήθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχ-

[Ἡ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ τῶν Ἑλληνικῶν μὲ πολλὴν συγκίνησιν δημοσιεῖε τὴν παροῦσαν μελέτην τοῦ ἀειμνήστου Σ. Β. Κουγέα, ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ περιοδικοῦ. Πρόκειται περὶ τοῦ πρώτου μέρους μελέτης, μὲ τὴν ὁποῖαν ἡσχολεῖτο ἐντατικῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, εἶχε δώσει δὲ εἰς αὐτὸ περίπου τελειωτικὴν μορφήν. Τὸ ἀντίγραφον τοῦ ἐν Ἐπιμέτρῳ δημοσιευομένου ἐγγράφου εἶχεν ἐπιθεωρήσει κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του].

1. Νέος Ἑλληνομνήμων 4 (1907) 83 - 104.

2. Αὐτόθι 3 (1906) 377 - 401.

3. Αὐτόθι, σελ. 378.

χου Γρηγορίου τοῦ Ε' δι' ἐξαρχικῶν ἐπιτρόπων, περιοδευσάντων κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1797 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1798 ἀνά τὰς ἐλληνικὰς μονὰς . . . Ἀπηύθυνε δὲ εἰς ἡμᾶς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου περισπούδαστον ἐπιστολήν, ἣν θέλομεν δημοσιεύσει ὀλόκληρον ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος». Πράγματι δὲ εἰς τὰς σελ. 344 - 347 τοῦ αὐτοῦ 7ου τόμου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Παρισιακὴ συλλογὴ σιγγιλίων» δημοσιεύει ὁ αἰδιμὸς διδάσκαλος τὴν ἐπιστολήν μου, τῆς ὁποίας θὰ παραθέσω ἐδῶ τώρα μετὰ 57 ἔτη ἐξ ἀφορμῆς τῶν δύο ἐγγράφων ἀναφορῶν τῆς Ζερμπίτσας καὶ τῆς Τίμιοβας περίληψιν μᾶλλον ἀπτηκριβωμένην.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι διατελῶν ἐπὶ τρία ἔτη ὡς συνοδικὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Μητροπολίτης Σμύρνης Γρηγόριος, εἶχε κληθῆ ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1797 αἰφνιδίως εἰς τὴν ἐπαρχίαν του πρὸς προστασίαν τοῦ ποιμνίου του κατὰ τὴν ἐκεῖ τότε ἐκραγεῖσαν φοβερὰν στάσιν καὶ ταραχὴν τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου, ἥτις ἔμεινε ἱστορικὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «τὸ Ρεμπελιὸ τῆς Σμύρνης»¹. Ἐν Σμύρνη δὲ τότε εὐρισκόμενος ὁ Γρηγόριος ἔλαβε τὴν εἶδησιν ὅτι τὴν 19ην Ἀπριλίου ἐξελέγη Πατριάρχης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν². Ἐνθρονισθεὶς δὲ ὡς Γρηγόριος Ε' τὴν 9ην Μαΐου εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀνέπτυξεν, ὄχι ἀπλῶς μεγάλην δραστηριότητα, ἀλλὰ, τοῦτο δὲ εἶναι τὸ καταπληκτικόν, ἔθεσεν εὐθὺς ἀμέσως εἰς ἐκτέλεσιν καὶ ἐφαρμογὴν μέτρα σοβαρὰ καὶ μεγαλόπνευστα πρὸς βελτίωσιν τῶν πατριαρχικῶν πραγμάτων καὶ πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ Γένους, τὰ ὁποῖα μέτρα ἐφαίνοντο ὡς ἀπὸ μακροῦ προγραμματισμένα καὶ μελετημένα. Εἰς ἓν ἐκ τῶν μέτρων τούτων Γρηγορίου τοῦ Ε' ἀνά-

1. Βλ. Σ. Β. Κουγέα, Νικήτα Νηφάκη, Μανιάτικα ἱστορικὰ στιχουργήματα (ἈΘ. 1964), σελ 179 ὑποσ. 1 καὶ 2, καὶ τὴν ἐκεῖ βιβλιογραφίαν.

2. Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ἐν τῇ Μητροπόλει Σμύρνης ἱερομονάχου Μελετίου πρὸς τὸν εἰς Τεργέστην προσφυγόντα μετὰ τὰ Ὀρλωφικά (1770) πρῶην ἐπίσκοπον Μεθώνης Ἀνθιμον τῆς 29ης Μαΐου 1797 παραθέτομεν τὴν ἐξῆς ἐνδιαφέρουσαν περικοπήν: «. . . Δὲν ἔχω τι ἕτερον διὰ νὰ τὴν χροποιήσω, παρὰ τὴν κατὰ θεῖαν ἔμπνευσιν καὶ βουλήν τῆς θείας ἀποφάσεως πατριαρχεῖαν εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον καὶ τὴν ὑψηλὴν περιωπὴν τοῦ Κυρίου Γρηγορίου, τὸν ὅποιον ὁ πανάγαθος Θεὸς νὰ στερεώσῃ διὰ νὰ ποιμάνῃ τοῦτον τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον κατὰ τὸ θεῖον βούλημα, πρὸς ὀρθοτόμησιν τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου καὶ καταρτισμὸν τοῦ χριστιανώμου πληρώματος. Ὅθεν πρέπει νὰ χαρῆς ἓνα μὲν ὅτι εἶναι ἄνθρωπος ἐδικός σου, καὶ δεῦτερον Δημητσανίτης. Ἢ Παναγιώτης του ἐκάθισεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν τρεῖς χρόνους ὀλοκλήρους, καὶ μὲ ἀφησεν ἐδῶ ἐπιτροπικόν· ὅθεν μνηθάνοντας ὅτι εἰς τὴν ἐπαρχίαν του συνέβη ἐκεῖνο τὸ φάτο, ἤλθε καὶ μετὰ εἴκοσιν ἡμέρας ἰδοὺ ἔρχεται βασιλικὸς τσαούσης, πατριαρχικὸς ἔξαρχος, καὶ τὸν ἐπῆγαν εἰς τὸν θρόνον. Μὲ ἀφῆσε καὶ ἐμένα πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιτροπήν, ἕως νὰ ἔλθῃ ὁ νέος Σμύρνης καὶ τότε νὰ ἐλευθερωθῶ νὰ ὑπάγω ἔξω εἰς τὸ χωρίον νὰ ἡσυχάσω, διότι πολὺ ἐστενοχωρήθην ἀπὸ τὰς πολιτικὰς φροντίδας».

γεται ἡ προέλευσις τῆς Παρισιακῆς συλλογῆς τῶν 124 πατριαρχικῶν ἐγγράφων. Εἶναι τὸ ὑπὲρ τῆς διορθώσεως τῆς εἰς τὰ σταυροπηγιακὰ μοναστήρια ἀκαταστασίας, τὴν ὁποίαν καταγγέλλων ὁ νέος Πατριάρχης εἰς τὸ προοίμιον τῶν πρὸς τὰς μονὰς ἐγκυκλίων αὐτοῦ γραμμάτων λέγει: «'Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐκ οἶδαμεν ὅπως τῶν ἱερῶν παραμελημένων νόμων, εἰς τὸσαύτην περιῆλθεν ἀκαταστασίαν καὶ ἐλεεινὴν ἀπώλειαν τὰ ἱερὰ ταῦτα καταγώγια, διὰ ταῦτα εὐθὺς ἀνειληφόσιν ἡμῖν τοὺς οἰκίας τοῦ παγκοίνου τουτουί σκάφους ἔδοξε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ παρημελημένα αὐτὰ εὐαγγῆ μοναστήρια διορθώσασθαι, ἀφορῶσι πρὸς τὸ ἐκείνων συμφέρον, ὡς μέλη γνήσια ὄντα τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ τῷ σταυροπηγιακῷ καὶ πατριαρχικῷ προνομίῳ τετιμημένα».

Καταρτίσας ὁ νέος Πατριάρχης ἐξαρχικὰς ἀποστολάς ἐκ δύο ἐκάστην ἀρχιερέων, εἰς τοὺς ὁποίους προσετίθετο ὡς τρίτος καὶ ὁ κατὰ τόπον ἱεράρχης, ἔδωκεν ἐντολὴν ὅπως ἐπισκεπτόμενοι οἱ ἐξάρχαι τὰς εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὑπαγομένας σταυροπηγιακὰς μονὰς ἐπιδίδουσι εἰς τὸ ἡγουμενοσυμβούλιον τὰ ἐγκύκλια πατριαρχικὰ γράμματα ἀναπτύσσοντες τὰ ἐν αὐτοῖς περιεχόμενα προσκυνητὰ διακελεύσματα καὶ μεριμνῶντες περὶ τῆς ἐκτελέσεως τούτων, ἦσαν δὲ τὰ ἑξῆς:

Ἐκάστη μὴ παρηγγέλλετο νὰ ἀποστείλῃ διὰ τῶν ἐξάρχων εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὅλα τὰ ὑπ' αὐτῆς κατεχόμενα καὶ εἰς αὐτὴν ἀφορῶντα παλαιὰ πατριαρχικὰ σιγίλλια πρὸς ἀνανέωσιν καὶ βελτίωσιν τῶν σταυροπηγιακῶν προνομίων διὰ τῆς ἐκδόσεως νέου σιγιλίου, τὸ ὁποῖον παρεχόμενον δωρεάν θὰ καθίστατο ἔγκυρον καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς ἀμετάτρεπτον.

Ἡ πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον ἀποστολὴ τῶν παλαιῶν σιγιλίων ὀφείλε νὰ συνοδεύεται μὲ ἀναφορὰν ἐκάστης μονῆς περὶ τῶν ἐν αὐτῇ κατὰ καιροὺς ἐπελθουσῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἢ τὸ βέλτιον μεταβολῶν, περὶ τῶν διαφορῶν τῆς μονῆς ἀναγκῶν καὶ ἐν γένει περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῆς.

Ἐπισυναπτόμενον εἰς τὴν ἀναφορὰν ὀφείλεν ἐκάστη μὴ νὰ συνοποβάλλῃ πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον «Κατάστιχον», δηλαδὴ κατάστασιν λεπτομερεῆ περὶ τῶν κτημάτων αὐτῆς, κινήτων, ἀκινήτων καὶ αὐτοκινήτων, ὡς ἐχαρκτηρίζοντο τότε τὰ τετράποδα ζῶα, περὶ τῶν ἐτησίων εἰσοδημάτων, περὶ τῶν ἀφιερωμάτων, τῶν χρεῶν καὶ περὶ τῶν πάσης φύσεως πόρων, δαπανῶν καὶ ἀναγκῶν αὐτῆς. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τοῦ καταστίχου τούτου θὰ ὠρίζετο ἢ διὰ τοῦ νέου σιγιλίου ἐτησίᾳ πρὸς τὴν Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν εἰσφορὰ ἐκάστης σταυροπηγιακῆς μονῆς.

Τὸ μέτρον τοῦτο, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ὑπὸ τοῦ ρέκτου καὶ μεγαλοπράγμονος Πατριάρχου ληφθέντα ἀνορθωτικὰ μέτρα, κατεκρίθησαν

και διεβλήθησαν από συγχρόνους εκκλησιαστικούς του Φαναρίου κύκλους. Ο τὸ 1816 ἀποθανὼν σχολάρχης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικῆς σχολῆς Σέργιος ὁ Μακραῖος εἰς τὰ «Ἰστομνήματα Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας», τὰ ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ 1750 καὶ λήγοντα εἰς τὸ 1800, ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Σάθα τὸ 1870, ἀπαγγέλλει ἀσυνήθους σφοδρότητος κατηγορίαν¹, ὅπου γράφει περὶ τοῦ Γρηγορίου πλὴν ἄλλων καὶ ὅτι «ἀποσκιβαλίσας τὰ πρεσβυγενῆ καὶ ἀρχαῖα σιγίλλια καὶ νέα δῆθεν σιγίλλια ἀμαθῶς δι' ἀμαθεστέρων ἐκδούς, μέγιστον καὶ ἀφόρητον κακὸν τοῖς ἱεροῖς μοναστηρίοις ἐνεργάσατο».

Ὁ ὑποφαινόμενος, μετεκπαιδευόμενος τότε (1909) ὑπότροφος εἰς τὸ Παρίσι, θαμβωμένος ἀπὸ τὸ μικρὸν νεανικὸν μου ἐπίτευγμα διὰ τὸν συντελεστὴν τῆς συλλογῆς Γρηγόριον τὸν Ε' καὶ μὴ προσέξας εἰς ποῖαν ἐκ τῶν τριῶν αὐτοῦ πατριαρχειῶν εἶχε ληφθῆ καὶ ἐφαρμοσθῆ τὸ ἀνωτέρω μέτρον, ἔγραψα εἰς τὴν πρὸς τὸν καθηγητὴν Λάμπρον ἐπιστολήν μου ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο τοῦ ἐθνομάρτυρος Πατριάρχου θὰ ἀπέβλεπεν εἰς «μυστικούς ἐθνικούς σκοπούς», ἐνωσῶν τοὺς σκοποὺς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, δι' ὃ καὶ «τὸ περιεχόμενον τῶν γραμμάτων θὰ ἦτο ἐν πολλοῖς δι' εὐνοήτους λόγους σκοτεινὸν καὶ ἀσαφές». Εἰς τὴν σκέψιν δὲ ταύτην παρεσύρθη ἀπὸ μερικὰ ἔγγραφα τῆς συλλογῆς, ἅτινα ἦσαν ἀπαντητικαὶ ἀναφοραὶ μοναστηρίων πρὸς τὸν Πατριάρχην. Ἐξ αὐτῶν θὰ παραθέσω δύο περικοπὰς χαρακτηριστικὰς διὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐνήργουν οἱ ἔξαρχοι:

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 92 ἔγγραφο, ποὺ εἶναι ἀναφορὰ τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δαμαλῶν σταυροπηγιακῆς μονῆς τῶν Ταξιαρχῶν, ὑπογεγραμμένη ἀπὸ τὸν ἡγούμενον Ἰάκωβον καὶ ὑποβεβαιουμένη ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Δαμαλῶν Νεόφυτον, τῆς 1ης Δεκεμβρίου 1797, ἀναγινώσκομεν τὰ ἐξῆς: «... ἐπεσκέφθησαν τὸ μοναστήριον οἱ ἅγιοι ἔξαρχοι, οἵτινες συναθροίσαντες πάντας ἡμᾶς ἀνέγνωσαν πάνθ' ὅσα περὶ ἀνὰ χεῖρας ἔφερον προσκνητὰ ἡμῖν ἐκκλησιαστικὰ γράμματα, μᾶς ἐξήγησαν ἐπομένως καὶ ὅσα ἐν αὐτοῖς νοηματώδη ἐμπεριείληπται· ἀφηρέθη ὁ φόβος ὁ προσυάρχων ἡμῖν διὰ τῶν δραστηρίων λογίων τους καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐδέχθημεν μετὰ πάσης χαρᾶς τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀπόφασιν...».

Τὸ ὑπ' ἀρ. 94 ἔγγραφο, ποὺ εἶναι καὶ τοῦτο ἡ ἀπαντητικὴ πρὸς τὸν Πατριάρχην ἀναφορὰ τοῦ ἐν Κύθνῳ μοναστηρίου τῶν Ταξιαρχῶν, τοῦ καλουμένου Βελιδίου, ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν καθηγούμενον Γρηγόριον κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1797 καὶ συνοδεύεται ἀπὸ πενιχρὰν κατὰστασιν μοναστηριακῆς περιουσίας, τὴν ὁποῖαν ὅμως προσυπογράφουν οἱ διὰ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου δύο πατριαρχικοὶ ἔξαρχοι, ὁ Παροναξίας Νεό-

1. Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. 3, σελ. 322 - 397.

φυτος, καὶ ὁ Σαντορίνης Γαβριὴλ μετὰ τοῦ κατὰ τόπον ἐπισκόπου Τζίας καὶ Θερμίων Σωφρονίου¹. Ἐδῶ ἀναγινώσκομεν τὰ ἐξῆς: «καὶ οἱ ἅγιοι ἔξαρχοι μᾶς ἐξήγησαν μὲ μίαν ξεχωριστὴν στωμυλίαν καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς [τοῖς γράμμασι] ἐμπειριεχόμενον ἐκκλησιαστικὸν νόημα· μᾶς ἀπέδειξαν τελευταῖον δι' ἐπιχειρημάτων πιθανοτάτων τὸν σκοπὸν, τὸ τέλος τῆς τοιαύτης καταγραφῆς».

Ὁξυδερκῆς παρατηρητῆς καὶ ἀκριβολόγος ἐρμηνευτῆς ὁ Περικλῆς Ζερλέντης, πραγματευόμενος περὶ τῆς Παρισιακῆς ταύτης συλλογῆς², δέχεται ὅτι «ὁ Κουγέας ἀνεῦρε τὴν ἀλήθειαν τῆς περισυλλογῆς τῶν εἰρημένων γραμμάτων», ἀλλὰ προσθέτει ὅτι «δὲν εἶναι ὀρθὸν τοῦτο ὕπερ νομίζει ὅτι . . . τὸ περιεχόμενον τῶν γραμμάτων ἀπέβλεπεν εἰς μυστικούς ἐθνικούς σκοπούς». Πιστεύει δὲ ὁ Ζερλέντης ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Πατριάρχου ἦτο «χρηματικός», προσάγει ὡς τεκμήριον τοῦ ἰσχυρισμοῦ του τὴν διὰ τῶν νέων Γρηγορίου τοῦ Ε' σιγιλλίων αὔξησιν τῆς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον ἐτησίας τῶν μοναστηρίων εἰσφορᾶς καὶ παραθέτει τὴν «περὶ τῶν χρηματικῶν κατὰ τῶν ἀρχιερέων καταπιέσεων τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου» κατηγορίαν Σεργίου τοῦ Μακραιού. Ἀλλὰ μόνον ὡς πρὸς τὴν μυστικότητα θὰ δεχθῶ τὴν παρατήρησιν τοῦ Ζερλέντη, ὅχι ὁμῶς καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ γραφόμενον ὅτι «τὸ ζήτημα ἦν χρηματικόν». Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὸ ἐθνικὸν καὶ τὸ χρηματικὸν ἦσαν δύο ζητήματα ἀλληλένδετα. Ὁ διὰ τοῦ πατριαρχικοῦ μέτρου προσδοκώμενος πορισμὸς χρημάτων ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν σκοπῶν τοῦ μεγαλοπράγμονος Πατριάρχου, τῆς ἀνορθώσεως δηλαδὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ Γένους.

Τὰ ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Ε' ἐκτελεσθέντα ἔργα κατὰ τὴν βραχεῖαν πρώτην αὐτοῦ πατριαρχεῖαν καὶ συνεχισθέντα κατὰ τὰς ὑστέρας δύο πατριαρχικὰς περιόδους ἦσαν ὅλα ἐθνικῆς ὠφελείας: Ἡ ἐκ βάθρων ἀνοικοδόμησις τοῦ Πατριαρχείου³ ἢ ἱδρυσις τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου⁴, ὅπου πλὴν τῶν Πατερικῶν ἔργων Βασιλείου καὶ Χρυσοστόμου καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ἐτυπώθη καὶ τὸ περίφημον λεξικὸν «Ἡ Κιβωτὸς τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης», παραμεῖναν ἀτυχῶς ἀτελεές. Ἡ ἐνίσχυσις τῶν σχολείων τῆς Σμύρνης⁵, τῆς Δημητσάνης⁶, τῶν

1. Ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις τῶν ἐξαρχικῶν ὑπογραφῶν ὀφείλεται εἰς τὴν ἐμπειρίαν τοῦ μακαρίτου Ζερλέντη.

2. Περ. Γ. Ζερλέντου, Περὶ τῶν πατριαρχικῶν γραμμάτων τῆς ἐν Παρισίοις Ἑθνικῆς τῶν Γάλλων Βιβλιοθήκης, Βυζαντις 2 (1912) 438 - 448.

3. Γ. Π. Ἀγγελόπουλου, Τὰ κατὰ τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τὸν Ε' (Ἀθῆναι 1866) τόμ. Β' σελ. 38.

4. Αὐτόθ. τόμ. Α' σελ. 171 - 173.

5. Αὐτόθ. τ. Α' σελ. 151 καὶ τ. Β' σελ. 481 κέ.

6. Αὐτόθ. τ. Α' σελ. 145 καὶ τ. Β' σελ. 486 καὶ σελ. 538.

Ἀθηνῶν (Ντέκα)¹ καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλῃς τοῦ Γένους Πατριαρχικῆς σχολῆς, ἥτις κατὰ τὸ ἔτος 1797, ὅτε τὸ πρῶτον ἀνῆλθεν ὁ Γρηγόριος εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, ἀντιμετώπιζε σοβαρωτάτην οἰκονομικὴν κρίσιν. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἔργων τούτων ἀπῆτει χρήματα, τὰ ὅποια μὴ ὑπάρχοντα, ἔπρεπε νὰ οἰκονομηθοῦν δι' εἰσφορῶν τῶν μοναστηρίων καὶ τοῦ ἱερατείου. Διὰ τοῦ χρήματος ὡς μέσου θὰ ἐπεδιώκετο καὶ θὰ ἐπληροῦτο ὁ σκοπὸς ποῦ ἦτο ἡ ἀνόρθωσις τοῦ Γένους. Τὰ ἐπιχειρηθέντα ὑπὸ τοῦ ρέκτου Πατριάρχου ἔργα ἦσαν ἔργα ἐθνικὰ καὶ εἶχον ὄντως «θειότατον τὸν σκοπὸν», ὡς λέγει τὸ κατωτέρω δημοσιευόμενον ἔγγραφο, τὴν ἐνίσχυσιν δηλαδὴ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ κλήρου, καταλλήλως ἕκτοτε παρασκευαζομένων διὰ τὸν μέγαν τῆς ἐλληνικῆς ἀναγεννήσεως ἀγῶνα. Τὰ ὑπὸ Σεργίου τοῦ Μακραιοῦ ἐναντίον τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου γραφόμενα εἶναι τόσον ἄδικα, ὅσον εἶναι καὶ λοιδορα. Ἡ κατηγορία αὕτη ἐπηρέασε, φαίνεται, καὶ τὸν μακαρίτην Ζερλέντην, ὅστις ὅμως περατῶνει τὴν πραγματείαν του μὲ τὴν ἐξῆς δικαίαν ἀναγνώρισιν: «Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τοῦ βίου τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τῆς πρώτης αὐτοῦ πατριαρχείας (1797 - 1798), ἐξ οὗ καταφαίνεται ὅτι ἐμερίμνησε περὶ τῆς περιφρουρήσεως τῆς οὐσίας, τῆς καλῆς διοικήσεως καὶ παντὸς ἄλλου χρησίμου εἰς τὴν προαγωγὴν, βελτίωσιν καὶ ἐπαύξεσιν τῶν πατριαρχικῶν σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων, ἔτι δὲ καὶ περὶ τῆς αὐξήσεως τῶν προσόδων τοῦ πατριαρχείου διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐκκλησίας, παρεῖδον οἱ περὶ τοῦ Γρηγορίου γράψαντες».

Οἱ κατὰ Γενικὰς Διοικήσεις (βιλαέτια), ἢ κατὰ Νομοὺς (σαντζάκια) ὀρισθέντες ἑξαρχοί, συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ κατὰ τόπον ἱεράρχου, ἐπεσκέπτοντο τὰ μοναστήρια πρὸς ἐπίδοσιν τῶν ἐγκυκλίων γραμμάτων μετὰ καὶ ἀναπτύξεως καὶ ἐξηγήσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Παραλαμβάνοντες δὲ τὰ παλαιὰ σιγίλλια καὶ τὰς πρὸς τὸν Πατριάρχην ἀναφορὰς τῶν μοναστηρίων, αἱ ὅποια θὰ ἐγράφοντο μὲ τὰς ὁδηγίας των, ἀπέστελλον ταῦτα εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τεκμήριον τῆς ὑπὸ τῶν ἐξάρχων περισυλλογῆς τῶν παλαιῶν σιγιλλίων καὶ τῆς ἀποστολῆς τούτων εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ἀποτελοῦν αἱ μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τῆς συλλογῆς εὑρισκόμεναι ἐπιστολικαὶ ἀναφοραὶ τῶν ἐξάρχων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρω μίαν, τὴν ὑπ' ἀρ. 124. Διὰ ταύτης ὁ ὑπογεγραμμένος Ἀμυκλῶν Νικηφόρος, ἐπιβεβαιῶνων κατὰ Μάρτιον τοῦ 1798 τὴν προτέραν ἀποστολὴν «σακκουλίτσας» περιεχούσης σιγίλλια τῶν μονῶν Λακεδαιμονίας, ἀναγγέλλει καὶ τὴν νέαν τῶρα ἀποστολὴν σιγιλλίων καὶ ἄλλων μονῶν τῆς Πελοποννήσου. Ἀπετελεῖτο δὲ ἡ Πελοποννησιακὴ ἑξαρχία

1. Αὐτόθ. τ. Β' σελ. 488 κέ.

ἀπὸ τὸν Ναυπλίας καὶ Ἄργους Ἰάκωβον καὶ τὸν Ἀμυκλῶν Νικηφόρον, συμπληρουμένη καὶ μὲ τὸν κατὰ τόπον ἱεράρχην. Εἰς τὴν κατωτέρω δημοσιευομένην ἀπαντητικὴν ἀναφορὰν τοῦ καθηγουμένου τῆς μονῆς Τίμοβας βλέπομεν ν' ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἐξάρχων καὶ ἡ παρουσία τοῦ «ἀγίου Μονεμβασίας», εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ ὁποίου ὑπήγετο ἡ Τίμοβα. Ἦτο δὲ τότε Μητροπολίτης Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας ὁ ἐν τῇ πολιορκουμένῃ Τριπολιτσᾷ ὁμηρεύσας καὶ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μαρτυρήσας Χρύσανθος ὁ Παγώνης, ὅστις εἶχε χρηματίσει διάκονος τοῦ ἐκ τῶν ἐξάρχων Ναυπλίας καὶ Ἄργους Ἰακώβου (τοῦ Καλαματιανοῦ Ἀρμόγκαβλη).

Πλουσιωτάτη θὰ ὑπῆρξεν ἡ συγκομιδὴ τῶν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τὸ 1798 συγκεντρωθέντων μοναστηριακῶν ἐγγράφων, τῶν τε παλαιῶν σιγίλλων καὶ τῶν ἀναφορῶν καὶ καταστίχων ὅλων τῶν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὑπαγομένων σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων. Μικρὸν δὲ ποσοστὸν τῆς συγκομιδῆς ταύτης πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ περιελθοῦσα εἰς τὴν Ἑθνικὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων τὸ 1860 ἐξ 124 πατριαρχικῶν γραμμάτων συλλογῆ. Ἐκ ταύτης τὰ μὲν σιγίλλια, τὰ ὁποῖα ἦσαν περγαμηνά, ἐξεδόθησαν σχεδὸν ὅλα. Ἐν, τὸ ὑπ' ἀρ. 60 ἐν τῷ καταλόγῳ τῆς συλλογῆς, ἐξέδωκεν ὁ Γάλλος Ἀνδρέας Λεβὰλ¹, τρία, τὰ ὑπ' ἀρ. 18, 48 καὶ 73 ὁ Σπυρ. Π. Λάμπρος² καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἐξέδωκεν ὁ καθηγητὴς Διονύσιος Ζακυθηνὸς εἰς τὸ περιοδικὸν Ἑλληνικὰ τμηματικῶς³, ὀγδοήκοντα ἐν ὅλω σιγίλλια. Ἡ ἐλπίς τὴν ὁποίαν ἐξέφρασεν ὁ ἐκδότης, ὅτι ἡ ἐργασία του θὰ συνεχίζετο καὶ διὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν ἐν τῇ Παρισιακῇ συλλογῇ περιεχομένων μοναστηριακῶν ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα ἦσαν χαρτῶα, ἀτυχῶς δὲν ἐξεπληρώθη. Καὶ εἶναι κρῖμα! Διότι αἱ πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον ἀπαντητικαὶ ἀναφοραὶ τῶν μοναστηρίων καὶ τὰ συνυποβαλλόμενα «κατάστιχα» αὐτῶν εἶναι ἀξιόλογα, ὅχι μόνον διὰ τὰς οἰκονομικὰς των εἰδήσεις, ἀλλὰ ἐνίοτε καὶ διὰ τὰς ἱστορικὰς, ὡς θὰ δειχθῇ ἐκ τοῦ κατωτέρω δημοσιευομένου ἐγγράφου τῆς συλλογῆς, τὸ ὁποῖον

1. André Leval, Πατριαρχικὸν γράμμα περὶ τοῦ μοναστηρίου Ἐροκατέλλι, Ἑκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 9 (1888 - 89) 350 κέ.

2. Τρία Πατριαρχικὰ σιγίλλια τῶν μονῶν τῆς Ἀττικῆς, Ν. Ἑλληνομνήμων 4 (1907) 83-104.

3. Δ. Α. Ζακυθηνοῦ, Ἀνέκδοτα πατριαρχικὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας (1593 - 1798) ἐκδιδόμενα ἐκ παρισιακῶν κωδίκων: Μέρους πρῶτον (ἀριθ. ἐγγρ. 1 - 14), Ἑλληνικά 2 (1929) 127 - 166. Μέρους δευτέρου (ἀρ. 15 - 30), σελ. 385 - 434. Μέρους τρίτου (ἀρ. 31 - 40), αὐτόθι 3 (1930) σελ. 115 - 152. Μέρους τέταρτου (ἀρ. 41 - 50), σελ. 421 - 437. Μέρους πέμπτου (ἀρ. 51 - 56) αὐτόθι 4 (1931) 229 - 248. Μέρους ἕκτου (ἀρ. 57 - 62), σελ. 377 - 398. Μέρους ἑβδομοῦ (ἀρ. 63 - 70), αὐτόθι 5 (1932) 175 - 204. Μέρους ὀγδοοῦ (ἀρ. 71 - 76), αὐτόθι 6 (1933) 121 - 144 καὶ μέρος ἑνατον (ἀρ. 77 - 80), σελ. 189 - 204.

ἀντέγραψα ἰδιοχείρως πρὸ 58 ἐτῶν¹. Ἐκ τοπικοῦ πρὸς τὴν γενέτειραν κινήθει·ς ἐνδιαφέροντος ἀντιγράφας ἐδημοσίευσα καὶ τὴν πρὸς τὸν Πατριάρχην ἀναφορὰν τῆς εἰς τὰ ὄρια Μεσσηνίας - Λακωνίας κειμένης Μονῆς Τίμιοβας².

Τὰ συγκεντρωθέντα τὸ 1798 σιγίλλια κατεγράφησαν ὡς σημειοῦται ὀπισθογράφως διὰ τῆς λέξεως «ἐσημειώθη» ἢ «ἐθεωρήθη», ἀλλὰ δὲν θὰ ἐκρατήθησαν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Ἐπιστραφέντα μετὰ τοῦ ἀνανεοῦντος τὰ σταυροπηγιακὰ προνόμια νέου σιγίλλιου τοῦ Γρηγορίου, δὲν διεφυλάχθησαν ἐπιμελῶς, παρὰ μόνον εἰς τὰ ὀλίγα μεγάλα μοναστήρια, ὅπως π. χ. εἰς τὰ Καλαβρυτινὰ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου³ καὶ τῆς Λαύρας⁴, τῶν Ταξιάρχων τῆς Αἰγιαλείας⁵ κ.ά. Τὰ πλεῖστα διασκορπισθέντα τῆδε κάκεισε ὡς παλαιὰ περγαμηνὰ ἔγγραφα μὲ τὴν μεταξωτὴν κλωστήν (μύρηνηθον) ποὺ ἐκράτει τὸ πατριαρχικὸν μολυβδόβουλλον, κατέστησαν καθ' ὅλον τὸν 19ον αἰῶνα τὸ εὐθηνὸν ἀπόκτημα ὀλίγων ὁμοεθνῶν, ἀλλὰ κυρίως τῶν ἄλλοεθνῶν συλλεκτῶν. Ἐκ τούτων εἰς ἦτο ὁ ἐγκαλισθεὶς Γερμανὸς βυζαντινολόγος Βενέδικτος Χάζε (Hase), εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ ὁποῖου, ἀποθανόντος τὸ 1864, εὐρεθεῖσαν τὴν ἀνωτέρω συλλογὴν τῶν 124 πατριαρχικῶν ἐγγράφων ἀπέκτησεν ἢ Ἐθνικὴ τῶν Παρισίων Βιβλιοθήκη.

Ὁ αἰόιδιμος καθηγητὴς Λάμπρος εἰς μελέτην αὐτοῦ ἐπιγραφομένην «Ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ὁθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας»⁶, ἀναφέρει εἰδῆσιν καθ' ἣν ὁ ἐν Παλέρμῳ τῆς Σικελίας καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ ἐκεῖ Μουσείου Ἀντώνιος Salinas, ἐκδόσας ἑλληνικὸν περγαμηνὸν ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1177, ἀφορῶν εἰς τὴν ἐν Σκίλλῃ τῆς Κάτω Ἰταλίας μονὴν τοῦ Ἀγίου Παγκρατίου⁷, ἐδιηγεῖτο ὅτι τὸ ἔγγραφον τοῦ εἶχε δω-

1. [Τὸ ἔγγραφον δημοσιεύεται ἐν Ἐπιμέτρῳ].

2. Σ. Β. Κουγέα, Ἡ μονὴ τῆς Τίμιοβας. Ἀνάτυπον ἀπὸ τὰ Μεσσηνιακὰ Γράμματα. Ἀναμνηστικὴ ἔκδοσις Λαϊκῆς Βιβλιοθήκης Καλαμάτας (Καλαμάτα 1956), σελ. 9-23.

3. Κωνστ. Οἰκονόμου, Κτιτορικὸν Μεγάλου Σπηλαίου (Ἀθῆναι 1840), ὅπου ἐν ἐπιμέτρῳ ἀναγράφονται κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν δέκα πατριαρχικὰ τῆς μονῆς σιγίλλια, ἐξ ὧν τὸ ἕκτον εἶναι τὸ γνωστὸν ἀνανεωτικὸν Γρηγορίου τοῦ Ε' σιγίλλιον τοῦ 1798.

4. Δαμασκηνοῦ Ἀποστολίδου, Κτιτορικὸν ἦτοι ἱστορία τῆς Ἱ. Μονῆς Λαύρας, Ἀθ. 1905.

5. Μαρίας Θεοχάρη, Ἐν νέον σιγίλλιον τῆς Μονῆς Ταξιάρχων, Πελοποννησιακὰ 5 (1961) 181.

6. Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Ἄστυ τῆς 27 Ὀκτ. 1903 καὶ εἰς Σπ. Λάμπρου, Μικτὰ Σελίδες (Ἀθ. 1905), σελ. 683 κέ.

7. A. Salinas, Di un diploma greco del monasterio di S. Pangratiò di Scilla, ἐν Archivio Storico Italiano, Nuova Serie, 6 (1881/2) 10 κέ.

ρηθῆ περι τὸ 1850 ἀπὸ τὸν ἐν Παρισίοις βυζαντινολόγον Hase, ὅστις εἶχε λάβει τὴν περγαμηνὴν ἐπίσης δῶρον ἀπὸ τὴν βασίλισσαν τῆς Ἑλλάδος Ἀμαλίαν, «ἐκλεχθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἐκ σωρείας περγαμηνῶν ἐπιδειχθείσης εἰς αὐτόν». Ἐπανερχόμενος δὲ ὁ Λάμπρος ἐξ ἄλλης ἀφορμῆς εἰς τὸ ἐγγράφον τοῦτο, τὸ προερχόμενον κατὰ τὴν γνώμην του ἀπὸ τὴν σωρείαν τῶν περγαμηνῶν τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας, διερωτᾶται: «ἀλλ' ὁποῖαί τινες αἱ περγαμηναὶ αὗται καὶ ποῦ ἀπόκεινται νῦν; Τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅπερ καὶ ἄλλοτε προσθήκαμεν χωρὶς νὰ δώσωμεν ἀπάντησιν, νομίζομεν, ὅτι δυνάμεθα νὰ λύσωμεν σήμερον μετὰ πολλῆς πιθανότητος»¹. Καὶ ὑπολαμβάνων ὅτι ἡ συλλογὴ τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας πρέπει νὰ ταυτισθῆ πρὸς τὴν ἀνωτέρω Παρισιακὴν συλλογὴν τῶν μοναστηριακῶν ἐγγράφων, τὴν ἐκ τῶν καταλοιπίων τοῦ Hase ἀποκτηθεῖσαν, προσθέτει: «Πόθεν δὲ ἄλλοθεν ἠδύνατο νὰ ἔχη ὁ Γαλάτης βυζαντιολόγος συλλογὴν ἀπαρτισθεῖσαν συστηματικῶς ἐκ τῶν ἑλληνικῶν μονῶν, οἷα ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος, ἂν μὴ εἶναι αὐτὴ ἐκείνη περὶ ἧς μαρτυρεῖ ὁ Salinas, ὅτι ἐπεδείχθη ποτὲ εἰς τὸν Hase ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας; Καὶ μαρτυρεῖ μὲν ὁ Salinas, ὅτι κατὰ μὴ σημειούμενον ρητῶς ἔτος πρὸ τοῦ 1863 ὁ Hase μόνον τὴν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Παγκρατίου τῆς Κάτω Ἰταλίας ἀναφερομένην περγαμηνὴν εἶχεν ἐν τῇ κατοχῇ αὐτοῦ, λαβὼν παρὰ τῆς Ἀμαλίας. Ἀλλὰ βλέποντες τὴν ὅλην συλλογὴν τῆς βασιλίσσης περιελθοῦσαν ἔπειτα εἰς τὸν Hase, δικαιούμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἔλαβε αὐτὴν ὅλην ὡς δῶρον μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἔξωσιν τοῦ Ὀθωνος ὑπὸ τῆς ἐκπτώτου βασιλίσσης»².

Ἡ ἐκφραζομένη ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου εἰκασία εἶναι ἀπίθανος· εἶναι δὲ ἀπίθανος διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: Πρῶτον, διότι ἡ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ 1798 ἐμφάνισις μοναστηριακοῦ ἐγγράφου τοῦ 1175 τῆς κάτω Ἰταλίας, ἔστω καὶ ἑλληνογλώσσου, δυσκόλως δύναται νὰ ἐξηγηθῆ ὡς προελθοῦσα ἐξ ὑφισταμένης τινος προκιωνίας ὑποτελικῆς σχέσεως πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τῆς Ἑλληνοκαθολικῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παγκρατίου. Δεύτερον, διότι τὸ ἐνδιαφέρον τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας διὰ συλλογὴν μεσαιωνικῶν ἑλληνικῶν περγαμηνῶν εἶναι ἄγνωστον καὶ ἀμάρτυρον. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπῆρχεν εἰς τὴν βασίλισσαν τοιοῦτον ἐνδιαφέρον, τοῦτο δὲν θὰ ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ ἱκανοποιῆται ἀπὸ περγαμηνὰς καπνισμένας ἐκ τῆς πολυκαιρίας, ρυτιδωμένας καὶ κακομεταχειρισμένας, ὡς ἦσαν τὰ πλεῖστα τῶν σιγνιλίων τῆς Παρισιακῆς συλλογῆς, ἀλλ' ἀπὸ περγαμηνὰς ἐκλεκτὰς καὶ ἐν γένει ἀπὸ καλῆς ἐμφανίσεως πράγματα. Καὶ τρίτον, ἐὰν

1. Νέος Ἑλληνομνήμων 7 (1910) 27.

2. Αὐτόθι σελ. 28.

πράγματι ἡ βασίλισσα Ἀμαλία εἶχε δωρήσει εἰς τὸν Hase τὴν παλαιὰν ἑλληνοϊταλικὴν περγαμηνήν, ἡ δωρεὰ αὐτῆ θὰ εἶχε γίνει ὄχι «ὑπὸ τῆς ἐκπτώτου βασιλείσεως», δηλ. ἐν Γερμανίᾳ, ὡς ὑποθέτει ὁ μακαρίτης Λάμπρος, διότι ἡ βασίλισσα Ἀμαλία ἐγκαταλείπουσα τὴν Ἑλλάδα ὑφ' ἧς συνθήκας τὴν ἐγκατέλειπεν, δὲν θὰ ἐφρόντιζε νὰ παραλάβῃ τὰ σιγίλλια καὶ νὰ ἀφήσῃ τὸ αὐτόγραφον καὶ πρωτόγραφον κομμάτι τοῦ Τσάιλντ-Χάρολντ τοῦ Βύρωνος, τὸ ὁποῖον κατὰ τινα εἰκασίαν εἶχε προσφέρει δῶρον πρὸς αὐτὴν ὁ Κεφαλλὴν Κ. Κλαδᾶς¹. Ἡ πρὸς τὸν Hase βασιλικὴ δωρεὰ τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ περγαμηνοῦ ἐγγράφου, ἐὰν εἶχε γίνει, θὰ εἶχε γίνει ἐν Ἀθήναις πρὸ τῆς ἐκπτώσεως.

Ὁ ἐπιφανὴς ἑλληνιστὴς Βενέδικτος Hase, ὅταν περὶ τὸ 1800 ἐσπούδαζεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἰένας, γνωρίσας καὶ ἀναστραφείς τοὺς ἐκεῖ τότε σπουδάζοντας Ἑλληνας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ ἐξ Ἀμπελακίων τῆς Θεσσαλίας Δρόσος Μανσόλας, ἐδιδάχθη παρ' αὐτοῦ τὰ νέα ἑλληνικά. Καλλιεργήσας δὲ ἀκολούθως καὶ ἐπιστημονικῶς τὴν μελέτην τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ Παρίσι, ὅπου ἐγκατεστάθη ὡς μαθητὴς καὶ προστατευόμενος τοῦ Villoison, ἔγινε τὸ 1816 καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ εἰς τὴν ἐν Ἐcole des langues orientales vivantes ἔδραν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης. Ἐπισκεπτόμενος τὸν σοφὸν γέροντα Κοραῆν καὶ συναναστρεφόμενος τοὺς ἐν Παρισίοις τότε Ἑλληνας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Ἀθηναῖος φίλος του Κοδρικᾶς, ὁ Χιώτης Σύψωμος, ὅστις καὶ τὸν ἐβοήθει ἐπὶ μισθῷ εἰς τὴν ἀντιγραφὴν ἑλληνικῶν μεσαιωνικῶν χειρογράφων, ὁ γραμματεὺς τοῦ Choiseul - Gouffier Θεσσαλονικεὺς Γρηγόριος Ζαλίκης καὶ ἄλλοι, εἶχεν ἀποκτήσει τοιαύτην ἐμπειρίαν τῆς τε γλώσσης καὶ τοῦ νεοελληνικοῦ ἐν γένει κόσμου, ὥστε προκειμένου τὸ 1829 νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαιζῶνα Γαλλικὴ ἀποστολή, ἐρωτηθεῖσα ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία, τὸν Hase ὑπέδειξεν ὡς τὸν καταλληλότερον ὅπως παράσχη εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον τὰς διὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐπίσκεψιν ἀναγκαίας ἱστορικὰς, γεωγραφικὰς, ἀρχαιολογικὰς καὶ λοιπὰς ὁδηγίας.

Ὁ Ἀσιος ὡς ἔλεγον τὸν Hase οἱ Ἑλληνες, εἶχε τὴν περίεργον συνήθειαν νὰ κρατῇ ἡμερολόγιον εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ὅχι εἰς λόγον συνεχῆ, ἀλλὰ εἰς φράσιν σύντομον καὶ ἐνίοτε μονολεκτικὴν, ἐσημείωνεν ἑλληνιστὶ τὰς καθ' ἡμέραν πράξεις καὶ συμβάντα τῆς ζωῆς του εἰς

1. [Σ. τ. Δ. Ἡ παραπομπὴ ἔχει μείνει ἀσυμπλήρωτος ἀπὸ τὸν συγγραφέα. Πρόκειται διὰ τὸ αὐτόγραφον τῆς α' στροφῆς ἀπὸ τὸν Childe Harold τοῦ Μπάτρον, ποὺ ἀπόκειται εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην (Ἀρχεῖον Φ). Ὑπάρχει μόνον τὸ ἀκόλουθον σχέδιον σημειώσεως: «Ὁ Ὄθων παίρνει μαζί του α) κώδικα 4εὐάγγελον, εἰλητάριον λειτουργικόν, σύνταγμα Φιλικῆς Ἐταιρείας Ρήγα Παλαμῆδη ὠραῖα - πολύτιμα - ἱστορικά»].

γλῶσσαν ἀνάμεικτον ἀπὸ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς ὀμιλουμένης ἑλληνικῆς, τῆς γερμανικῆς καὶ τῆς γαλλικῆς, χωρὶς νὰ καταβάλλῃ τὴν ἀπαιτουμένην γλωσσικὴν ἐπιμέλειαν. Τὰ πρόχειρα ταῦτα σημειώματα τῆς στιγμῆς ἐκρατοῦντο ὡς μνημονικὰ συνθήματα διὰ τὴν ἐν εὐθέτω χρόνῳ ἄνετον συγκρότησιν τοῦ τακτικοῦ ἡμερολογίου, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ γράψῃ ὁ Γερμανο - Γαλάτης ἐρευνητής.

Ὅταν δὲ θανόντος τούτου (1865) ἐδημοπρατήθησαν τὰ κατάλοιπα αὐτοῦ, ἐγνώσθησαν δύο παραλλαγὰι τοῦ περιέργου τούτου ἡμερολογίου τῆς εἰς Ἑλλάδα ἐπισκέψεως τοῦ Hase. Ἐκ τούτων ἡ μία, ἣτις καὶ ἀποδίδει τὸ πλῆρες καὶ συγκροτημένον ἡμερολογιακὸν κείμενον, περιλαμβάνον τὰ συμβάντα 24 ἡμερῶν (21 Ἰουνίου - 14 Ἰουλίου 1840), περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ σοφοῦ καὶ φιλέλληνος ἑλληνιστοῦ Brunet de Presle (1809 - 1875), ὅστις φίλος ἐν ζωῇ καὶ διάδοχος μετὰ θάνατον γενόμενος τοῦ Hase εἰς τὴν ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν νεοελληνικὴν ἔδραν, ἔστειλεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ραγκαβῆν τὸ κομμάτι τοῦ ἡμερολογίου τῶν 24 ἡμερῶν τοῦ εἰς Ἑλλάδα ταξιδίου τοῦ Hase μὲ τὴν ἄδειαν τῆς δημοσιεύσεως¹. Ἡ ἄλλη, ἡ σύντομος παραλλαγή, συγκειμένη ἀπὸ 23 μόνον περίπου γραμμῶν, περιλαμβάνει τὰ πρόχειρα σύντομα καὶ μονολεκτικὰ ἐνίοτε μνημονικὰ σημειώματα. Ἐμφανισθεῖσα δὲ τὸ 1913, 45 ὅλα ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Hase, ὑπὸ τοῦ Salomon Reinach², ἐξελήφθη ὡς ἀφορῶσα εἰς ἄλλην, προγενεστέραν ἢ μεταγενεστέραν ἐπίσκεψιν τοῦ Hase εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἀπλῆ παραβολὴ τῶν δύο παραλλαγῶν τοῦ ἡμερολογίου, τῆς ὑπὸ τοῦ Reinach ἐκδοθείσης πρὸς τὴν εἰς τὸν Ραγκαβῆν ὑπὸ τοῦ Brunet de Presle σταλεῖσαν, δεικνύει τὴν πρὸς ἀλλήλας στενὴν σχέσιν τῶν δύο παραλλαγῶν. Ὅλα τὰ συντόμως ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Reinach ἀντιγράφῳ σημειούμενα, περιεχόμενα ἀνεπτυγμένα καὶ ἐν ἐκτάσει εἰς τὸ πρὸς τὸν Ραγκαβῆν ὑπὸ τοῦ Brunet de Presle σταλὲν ἡμερολογιακὸν κομμάτι, καθιστάνουν προφανῆ τὴν πρὸς ἀλλήλας σχέσιν τῶν δύο παραλλαγῶν.

Δημοσιεύων ὁ Ραγκαβῆς τὸ «Ἡμερολόγιον» τοῦτο, χαρακτηρίζει αὐτὸ «ἐυναῖον χιτῶνα τῆς φιλογικῆς μουσῆς τοῦ Hase καὶ τοῦτον οὐ σπανίως ἔχοντα σχίσματα καὶ τινὰ ἐμβαλώματα συνερραμμένα ἀτάκτως καὶ ἀμελῶς», ἐννοῶν τὴν γλωσσικὴν τοῦ ἡμερολογίου μορφήν.

1. Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον Μαρίνου Βρέτου ἔτους 1868, σελ. 75 - 83.

2. Βλ. Ch. Astruc - M. L. Concasty, Le Supplement Grec (τῆς Ἑθν. Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων), τόμ. III (Paris 1960), κῶδ. 1363, ὅπου πλήρης καὶ λεπτομερὴς βιβλιογραφία τῆς προελεύσεως αὐτῆς. Μοῦ ἀνεκοινώθη ἐν ἀντιγράφῳ ὑπὸ τοῦ ἐν Παρίσις φιλόλογου παλαιοῦ μαθητοῦ μου κ. Ν. Σβορώνου, τὸν ὁποῖον καὶ εὐχαριστῶ.

Ἰαπωνικῶν δὲ ὁ Ραγκαβῆς καὶ τὰς γνώμας τῶν ἐν Παρισίοις φίλων τοῦ Hase περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ ἡμερολογίου, γράφει ὅτι τοῦτο ἦσαν ἀπλᾶ μνημονικὰ σημειώματα πρὸς βοήθειαν διὰ μέλλουσαν ἐκτενῆ συγγραφὴν ἀπομνημονευμάτων, ἐγγράφοντο δὲ εἰς τὴν διὰ τοὺς πολλοὺς ἄγνωστον καὶ ἀκατάληπτον ἐλληνικὴν γλῶσσαν ἵνα «τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ» παρέχωνται.

Πρὸ 33 ἐτῶν, πρὸ μιᾶς δηλαδὴ γενεᾶς, πραγματευόμενος εἰς εἰδικὸν περὶ τοῦ Hase δοκίμιον¹ καὶ παραθέσας ἐνδιαφερούσας τινὰς ἐνθυμήσεις τοῦ ἡμερολογίου, ἔγραφα τὰ ἑξῆς: «Ἐξ ὄλων τούτων τῶν ἡμερολογιακῶν εἰδήσεων τῆς ἐν Ἀθήναις βραχείας διαμονῆς τοῦ Χάτζε ἰδιαιτέρων ἔχουν σημασίαν αἱ εἰς τὰς βασιλικὰς ἀκροάσεις καὶ δεξιώσεις αὐτοῦ ἀναφερόμεναι, ὅχι διὰ τὸ τιμητικόν, ἀλλὰ δι' ἄλλο ζήτημα, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ κάμω λόγον ἄλλοτε ἐδῶ ἢ ἄλλοῦ». Τώρα ἦλθεν ἡ ὥρα καὶ ἐδῶ εἶναι ὁ τόπος διὰ νὰ συζητηθῇ καὶ τὸ «ἄλλο ζήτημα», τὸ ὁποῖον, ὡς μαντεύει ὁ ἀναγνώστης, εἶναι τὸ ζήτημα τῆς Παρισιακῆς συλλογῆς τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων.

Ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Ραγκαβῆ δημοσιευόμενον ἡμερολογιακὸν ἀπόσπασμα περιέχει τὰ ἐνθυμητικὰ σημειώματα τοῦ εἰς Ἑλλάδα 24ήμερου ταξιδίου (21 Ἰουνίου - 14 Ἰουλίου 1840) τοῦ Hase. Ἐκ τούτων αἱ 4 πρῶται καὶ αἱ 5 τελευταῖαι ἡμέραι περιλαμβάνουν ἀναμνήσεις τοῦ ἀπὸ Σύρας εἰς Πειραιᾶ καὶ τοῦ ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Μάλταν ἐπιστροφικοῦ πλοῦ², 7 ἡμέραι τὰς ἀναμνήσεις τοῦ ἐν Πειραιεῖ Ἰγυειονομείου³, ὅπου ἐκρατήθησαν «ὑποπτοι ὄντες τῆς ἐκ Μάλτης χολέρας», καὶ μόνον 8 ἡμέραι (1 - 8 Ἰουλίου 1840) περιέχουν τὰς ἐξ Ἀθηνῶν ἀναμνήσεις, αἵτινες εἶναι ἐνδιαφέρουσαι, ἀλλὰ δὲν πρόκειται νὰ μᾶς ἀπα-

1. Σ. Β. Κουγέα, Ὁ Χάτζε εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ν. Ἐστία 13 (1933) 531 κέ.

2. Τὴν 23ην Ἰουνίου σημειώνει: «Ἐγερθεὶς εἶδον ἄντικρυς ἡμῶν τὴν Ζέαν καὶ πρὸς ἀριστερὰν τὴν Θερμίαν. Ἡρωϊκὴ καρτερίᾳ τῆς Lady Ingestre [συνεπιβάτιδος] καιομένης ὑφ' ἡλίου καὶ ἐσθιομένης ὑπὸ ψύλλων ἐν ἀπαστρίᾳ τε καὶ στενοχώρῳ». Τὴν δὲ 24ην: «Καὶ εἶχον τῷ ὄντι ὀλίγον κάλλιον [καταπεσῶν ἐν Μελίτῃ εἶχε πληρωθῆ βαρέως τὸν πόδα, σημειώνει ὁ Ραγκαβῆς]: ἐδυνάμην γὰρ ἀναστῆναι τὰ ὀπίσθια τῶν παπουτζίων [φαίνεται ὅτι ἕνεκα τοῦ παθήματος τοῦ ποδὸς τὰ παπούτζια εἶχαν πατηθῆ εἰς τὴν πτέρναν ὡς παντούφλα: βελτιωθεὶς τῆς καταστάσεως τοῦ ποδὸς ἐπανευρίσκουν καὶ τὰ παπούτζια τὸ σχῆμα των]. Τῇ δὲ δεκάτῃ οἱ ναῦται ἡμῶν εἶλον ἰχθύς, λαβήνας, φασί, καὶ χάνον, καὶ τῇ ἐνδεκάτῃ εἶδομεν ἐκ μακρὰν τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, χυδαῖκῶς τὸ κάστρον ἤτοι φρούριον ὀνομαζόμενον».

3. Τὴν 27ην σημειώνει: «... καὶ ὁ λιμενάρχης Γάλλος ὧν ὑπέσχετό μοι στείλαι ὀθόνας πρὸς κλίνην. Καῦσις καὶ πόνος τοῦ ποδός. Περὶ δὲ τὴν ἐσπέραν, ἐμοῦ δειπνήσαντος, μεγάλος θόρυβος ἐν τῷ λαζαρέτῳ· ὁ γὰρ Γυανέρος Ἰγγεστρις ἐψάυσά τὸ τινοσ Γραικοῦ ὄν ἔβαλον εἰς λαζαρέτον». [Ἐδῶ κρύπτεται ὑποπτος χειρονομία τοῦ ἐκ Μάλτας συνταξιευθέντος Ἀγγλοῦ διπλωμάτου].

σχολήσουν ἐδῶ¹. Θὰ παραθέσω μόνον μίαν ἀνάμνησιν ἀκεραίαν, ὡς ἔχει. Τὴν 7ην Ἰουλίου, παραμονὴν τῆς ἐξ Ἀθηνῶν ἀναχωρήσεως αὐτοῦ, σημειώνει ὁ Hase: «Εἰς τὰς ἑπτὰ ὥρας ἐλεύσονται τὰ ἱπάρια τοῦ Roujoux, ἢ μάλλον² περὶ ὀγδόην ὥραν ἦν παρὰ Γενναδίω, Δρόσω Μανσόλα, Ραγκαβῆ, Φωκίωσι Ρόκκε, Treiber, ὕστερον μόνον ἀριστήσας. Ὁ ράπτης Jarry. Rouroux. Οἴκοι δ' ἐπανήκων εὔρον γράμμα τοῦ Βέιχς (Weich;) καλοῦντός με σήμερον εἰς δεῖπνον παρὰ τῷ ρηγί τῇ ἐβδόμῃ καὶ τετάρτῳ. Δεῖπνον κάλλιστον καὶ διάλογος κάλλιστος σὺν τῇ Βασιλίσση. Ἐπάνοδος σὺν τῷ βαβαρῶ. So ein Viehvolk. Ein ordentlicher Mensch»³. Ἐκ τοῦ σημειώματος τούτου μαθάνομεν ὅτι ὁ Hase, κληθεὶς ἐν Ἀθήναις εἰς δεῖπνον παρὰ τῷ «ρηγί» (= Βασιλεῖ) Ὁθωνι, εἶχε «κάλλιστον διάλογον σὺν τῇ Βασιλίσση» Ἀμαλία. Οὐδεὶς ἐν τῷ σημειώματι λόγος περὶ ἐπιδείξεως σωρείας σιγιλλίων καὶ προσφορᾶς ἐνὸς ἐξ αὐτῶν εἰς τὸν Hase, ἥτις ἀσφαλῶς θὰ ἐμνημονεύετο εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του, ἂν εἶχε γίνῃ ὑπὸ τῆς Βασιλίσης Ἀμαλίας. Κατὰ ταῦτα ἢ πρὸς τὸν

1. Ἐν Ἀθήναις συνήντησε καθηγητὰς, τοὺς Γερμανοὺς Brandis, Ross, Ulrich καὶ τοὺς Ἑλληνας Βάμβαν, Γεννάδιον καὶ τὸν Διευθυντὴν τοῦ Διδασκαλείου Κοκκῶνη, τῶν ὁποίων τὴν διδασκαλίαν καὶ παρηκολούθησεν. Εἶδε τὸν Ἀλέξανδρον Ραγκαβῆν, τὸν Ἀρεοπαγίτην Σομάκην, τὸν Νικολαΐδην (;) καὶ τὸν παλαιὸν του φίλον καὶ συμφοιτητὴν τῆς Ἰένας Δρόσον Μανσόλαν, ὅστις ἦτο καὶ Ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν, τοὺς ἰατροὺς Treiber καὶ Bilber, τὸν Δανὸν ἀρχιτέκτονα Hansen, τὸν Γαλλοέλληνα Φωκίωνα Ρόκ, Γάλλους ἀξιοματικούς τοῦ ἐν Πειραιεῖ ναυλοχοῦντος γαλλικοῦ στόλου κ. ἄ. Ἐξαιρετικῆς δ' ἔτυχε φιλοφροσύνης εἰς τοὺς διπλωματικούς καὶ τοὺς αὐλικοὺς κύκλους, γευματίσας καὶ δειπνήσας παρὰ τῷ πρωθυπουργῶ Rudhart, τῷ πρεσβευτῇ τῆς Αὐστρίας Prokesch - Osten, παρὰ τῷ πρεσβευτῇ τῆς Γαλλίας Legrenée καὶ τῷ γραμματεῖ τῆς Γαλλ. πρεσβείας Roujoux, μὲ τὸν ὁποῖον μεταβαίνουν ἔφιπποι μετὰ τῆς «ξυμπιπευούσης συζύγου αὐτοῦ» εἰς τὸ Μαρούσι, ὅπου παραθερίζει ὁ πρέσβυς καὶ ἡ Κα «Legrenée ὁμοίως ἀμαζών». Ἐν πλῶ δὲ ἀναφέρει καὶ τὴν παρασημοφορίαν του. Τὴν 13ην Ἰουλίου σημειώνει: «Δρόμος διὰ τῆς ἀπέρου θαλάσσης· αὐριον γὰρ ὡς φασιν, ἐσόμεθα ἐν Μελίτη κἀντεῦθεν ὅσον οὐπω ἐν Γαλλίᾳ. Χαίρω δ' ἐγὼ ὅτι ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἀναφέρω αὐτὸν τὸν χρυσοῦν σταυρόν, ἄνευ πόνου τινός».

2. Ἐδῶ φαίνεται νὰ εἶναι κάποιον χάσμα.

3. Αἱ τελευταῖαι τοῦ σημειώματος γερμανικαὶ λέξεις μεταφραζόμεναι εἰς τὴν ἑλληνικὴν σημαίνουν «Ἕνας κτηνώδης λαός. Ἕνας χρηστός ἄνθρωπος». Χαραχθεῖσαι δ' ἐν τῷ ἡμερολόγιῳ γερμανιστὶ προδίδουν τὴν ἐκ γερμανικῶν χειλέων προέλευσιν αὐτῶν. Ἐν ἧ δὲ θέσει τῶν ἐν τῷ σημειώματι συμφραζομένων εὐρίσκονται, εἶναι ἀποδοτέαι ἢ εἰς τὰ βασιλικά χεῖλη τῆς Ἀμαλίας, «σὺν ἧ» ὁ Hase εἶχε τὸν «κάλλιστον διάλογον», ἢ εἰς τὰ βαυαρικὰ χεῖλη τοῦ συνοδεύσαντος μετὰ τὸ βασιλικὸν δεῖπνον οἴκαδε τὸν Hase ἀνακτορικῶ ὑπαλλήλου. Πιστεύω ὅτι συμβαίνει μᾶλλον τὸ δεύτερον. Καὶ ὁ μὲν λαὸς ὁ χαρακτηριζόμενος «κτηνώδης» εἶναι βέβαια ὁ ἀτυχῆς ἑλληνικὸς λαός. Ἀλλὰ ὁ «χρηστός» (ὁ καθὼς πρέπει) ἄνθρωπος ποῖος ἄρα γε εἶναι, ὁ Βασιλεύς, ἢ Βασιλίσα ἢ ἄλλος τις;

Λάμπρον δοθείσα πληροφορία τοῦ Salinas¹ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἀκριβῆς.

Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἐν ἄλλο σχετικὸν ζήτημα πρὸς ἐξέτασιν: Ὁμιλοῦντες περὶ τοῦ Hase καὶ νεκρολογοῦντες αὐτὸν τὸ 1867, ὁ μὲν Brunet de Presle ἀπὸ τῆς ἔδρας τῆς Σχολῆς τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν ὡς διάδοχος του, ὁ δὲ μόνιμος Γεν. Γραμματεὺς τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν Guigniant ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἀκαδημίας, ἀνέφεραν ἀμφοτέρω, ὅτι ὁ Hase ἐπισκεπτόμενος πρῶτην φορὰν ἐν ἔτει 1837 τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, τὴν ὁποίαν ἐγνώριζεν μόνον ἀπὸ μελέτας βιβλίων, ἔδειχνε τοιαύτην γνῶσιν καὶ ἐμπειρίαν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γεωγραφίας, ὥστε κατέπληξε τὸν ὁδηγόν του, ἐκλαβόντα αὐτὸν ὡς ἓνα τῶν φιλελλήνων συναγωνιστῶν τοῦ προσφάτου ἑλληνικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος. Κατὰ τὴν εἶδησιν λοιπὸν ταύτην ὁ Hase, πλὴν τῆς ἐν ἔτει 1840 βραχείας αὐτοῦ ἐπισκέψεως, εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὴν Ἑλλάδα καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1837 μὲ ἄγνωστον ποῦ καὶ πόσῃ διαμονῇ, ἴσως δὲ τότε νὰ ἔγινεν ἢ πρὸς αὐτὸν ἐπίδειξις καὶ προσφορὰ τῶν σιγιλλίων ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο ἀπίθανον μοῦ φαίνεται. Διότι εἶναι δύσκολον νὰ νοηθῆ ὅτι μεταξὺ τῶν πρωτίστων ἐνδιαφερόντων μιᾶς δεκαοκταετοῦς νεονύμφου καὶ νεήλυδος Βασιλίσσης (ἦλθε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1837) θὰ εὑρισκον θέσιν παλαιὰ ἔγγραφα ἀγνώστου ἱστορίας καὶ γλώσσης. Κατὰ ταῦτα θὰ ἐνόμιζα ὅτι οἰαδήποτε σχέσις τῆς Παρισιακῆς συλλογῆς τῶν σιγιλλίων πρὸς τὴν Βασιλίσσαν Ἀμαλίαν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποκλεισθῆ καὶ ὅτι μᾶλλον ἀσάφειά τις εἰς τὴν πληροφορίαν τοῦ Salinas θὰ ἐδημιούργησε τὸν θρύλον τῆς πρὸς Χάζε βασιλικῆς δωρεᾶς τῶν σιγιλλίων. Ἄλλ' ἄς προχωρήσωμεν καὶ εἰς ἐν ἄλλο ἐνδεχόμενον:

Ὁ Γερμανὸς φιλόλογος καὶ παλαιογράφος Κάρολος Βενέδικτος Χάζε, προσληφθεὶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ τμήματος Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς τῶν Γάλλων Βιβλιοθήκης, εὐλογον ἦτο νὰ ἀσχολῆται, ὅχι μόνον μὲ τὴν μελέτην καὶ ἀντιγραφὴν τῶν χειρογράφων κωδίκων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀπόκτησιν μεσαιωνικῶν ἑλληνικῶν ἐγγράφων, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ζωηρόν εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐκδηλώνεται ἐνδιαφέρον ἀφ' ὅτου ἀνηγγέλθη ἡ ἔκδοσις τῶν Acta et Diplomata medii aevi τῶν Miklosich - Müller. Διὰ δὲ τὴν προμήθειαν καὶ ἀπόκτησιν τῶν πατριαρχικῶν σιγιλλίων, τὰ ὁποῖα ἦσαν καὶ εὐπόριστα, θὰ ἠδύνατο νὰ βοηθήσουν τὸν Χάζε οἱ ἐν Παρισίοις Ἑλληνας φίλοι του, ὅπως ὁ Ἀθηναῖος Κοδρικᾶς, ὅστις ἦτο παλαιὸς Γραμματικὸς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχείου, ὁ Μηνᾶς Μινωίδης, ὅστις ἦτο κατ' ἐπάγγελμα προμηθευτὴς παλαιῶν

1. Ἀνωτέρω σελ. 10.

χειρογράφων κωδίκων εἰς τὴν Ἐθνικὴν τῶν Παρισίων Βιβλιοθήκην, καὶ πρὸ πάντων ὁ Χιώτης Σύψωμος, ὁ ἀφωσιωμένος αὐτοῦ συνεργάτης, διὰ τὸν ὁποῖον ἐκφράζεται ἡ ἀπορία καὶ ἡ ἀγανάκτησις κατὰ τοῦ Χάτζε, διότι ἀποθανὼν οὗτος πλούσιος οὐδόλως ἐμνήσθη τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Σύψωμου εἰς τὴν διαθήκην αὐτοῦ¹.

Ἐξετάζοντες τὴν καθ' ἕκαστον προέλευσιν τῶν ἐγγράφων τῆς Παρισιακῆς συλλογῆς βλέπομεν ὅτι ἐκ τῶν 80 σιγιλίων τὰ 18 ἀνήκουν εἰς μονὰς ἑλληνικὰς κειμένας, καθ' ὃ ἔτος (1868) εἰσῆχθη ἡ συλλογὴ αὕτη εἰς τὴν Παρισιακὴν Βιβλιοθήκην, εἰς ὑπὸ δουλείαν ἀκόμη εὐρισκομένης ἐπαρχίας (Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν, Ἡπειρον, Κρήτην, Δωδεκανήσα, Σάμον) καὶ τὰ 62 ἀνήκουν εἰς μονὰς τῆς τὸ 1868 ἐλευθέρας Ἑλλάδος (Πελοποννήσου, Στερεᾶς Ἑλλάδος, Κυκλάδων κ. ἄ. νήσων). Ἦτοι τὰ ἐν τῇ συλλογῇ σιγίλλια ἐμφανίζονται κατὰ τὰ $\frac{3}{4}$ προερχόμενα ἐκ μονῶν τῆς ἐλευθέρας τότε Ἑλλάδος καὶ κατὰ τὸ $\frac{1}{4}$ ἐκ μονῶν τῆς ὑποδούλου τότε χώρας. Τὸ νὰ ἐκτῆθη ἡ συλλογὴ ὀλόκληρος ὑπὸ τοῦ Hase ὡς ἔχει, δηλαδὴ ἐν ἐνὶ τόπῳ, εἶναι ἀπίθανον. Πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπῆρξε κάποιος λόγος, δι' ὃν τὰ ἐκ τοῦ Πατριαρχείου ἐξελθόντα καὶ εἰς διαφόρους μονὰς ἐπιστραφέντα κατὰ τὸν προορισμὸν των παλαιὰ σιγίλλια ἀναφαίνονται πάλιν κάπου συγκεντρωμένα διὰ νὰ γίνουσι ἀπόκτημα τοῦ Γερμανο - Γάλλου συλλέκτου. Ἀλλὰ ποῖος εἶναι ὁ λόγος αὐτός;

Νομίζω ὅτι τὰ ἐκ τῶν μονῶν τῆς ὑποδούλου τότε Ἑλλάδος προερχόμενα σιγίλλια, ἦτοι τὰ ὑπ' ἀρ. 1, 52, 68 (Θράκης), τὰ ὑπ' ἀρ. 13, 63, 76 (Προύσσης), τὸ ὑπ' ἀρ. 21 (Τραπεζοῦντος), τὰ ὑπ' ἀρ. 45, 50 (Δωδεκανήσου), τὰ ὑπ' ἀρ. 56, 57, 58, 71 (Κρήτης), τὸ ὑπ' ἀρ. 67 (Ἡπείρου) καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 72 (Σάμου) ἐκτῆθησαν ὑπὸ τοῦ Hase κατὰ χωριστὰς καὶ διαφόρους κατὰ τόπον καὶ χρόνον περιστάσεις, τὰ δὲ ἄλλα 62 σιγίλλια, τὰ προερχόμενα ἐκ μονῶν τῆς ἐλευθέρας τότε Ἑλλάδος, ἐκτῆθησαν προσωπικῶς ὑπ' αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ἐπὶ Ὀθωνος Ἀντιβασιλεία τῶν Βαυαρῶν διατάξασα τὴν διάλυσιν τῶν μονῶν ποῦ εἶχαν μικρὸν ἀριθμὸν μοναχῶν ὤρισεν ὅπως τῶν διαλυομένων μονῶν τὰ μὲν ἀργυρᾶ σκεύη ἐναποτίθενται ἄλλα εἰς τὸ Κεντρικὸν Ταμεῖον καὶ ἄλλα εἰς τὰς κατὰ τόπους διατηρουμένας μονὰς. Τὰ δὲ ἐγγράφα ὅπως εἰσάγονται εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, ὅπου ἀποχωριζομένων τῶν ἀπλῶς ἱστορικῶν ἀπὸ τῶν κτηματολογικῶν, τὰ μὲν ἱστορικὰ κρατῶνται ἐν τῷ Ὑπουργεῖῳ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, τὰ δὲ κτηματολογικὰ παραπέμπωνται εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν. Καὶ τὰ μὲν εἰς τὸ Κεντρικὸν

1. Μ. Β ρ ε τ ο ὕ, Ἐθν. Ἡμερολόγιον ἔτους 1867, σελ. 230.

Ταμείον κατατεθέντα ἱερὰ σκεύη καλῶς καὶ ἀσφαλῶς ἐκεῖ φυλασσόμενα, ἄλλα ἐχρησίμευσαν τακέντα εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ἀργυρᾶς κολυμβήθρας εἰς ἣν ἐβαπτίσθη ὁ πρῶτος τοῦ ἐλληνικοῦ θρόνου Διάδοχος Κωνσταντῖνος, καὶ ἄλλα κατατέθησαν ἀργότερα εἰς τὰ ἰδρυθέντα ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πρίγκηπος Νικολάου Χριστιανικὸν καὶ Βυζαντινὸν Μουσεῖα.

Τὰ ἔγνη τῶν χειρογράφων καὶ ἐγγράφων τῶν προελθόντων ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς Βαυαρικῆς Ἀντιβασιλείας διαλυθέντων τὸ 1834 μικρῶν ἐν Ἑλλάδι μοναστηρίων εἶναι σκοτεινὰ καὶ δυσπαρακολούθητα. Ἐκ τῶν χειρογράφων κωδίκων ἐλάχιστοι καὶ ἥσσανος ἀξίας εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην. Οἱ σπουδαιότεροι διεσκορπίσθησαν τῆδε κάκεισε. Ὁ λόγιος Χιώτης ἀγωνιστῆς Ἀνδρέας Μάμουκας, γραμματικὸς τοῦ Μιαούλη, εὑρεθεὶς τὸ 1834 Τμηματάρχης καὶ ἀργότερα Γεν. Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, ὁ ὄργανωτῆς καὶ συντάκτης τῶν ἐπὶ Mauerg «Μοναστηριακῶν», κατήρτισε συλλογὴν χειρογράφων κωδίκων καὶ ἐγγράφων, τῆς ὁποίας τοὺς μὲν κώδικας οἱ κληρονόμοι του παρεχώρησαν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, τὰ δὲ ἔγγραφα, εἰς πολλὰς ἀνερχόμενα χιλιάδας, οἱ κληρονόμοι τῶν κληρονόμων του παρεχώρησαν τὸ 1955 εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους. Πλὴν τοῦ Μάμουκα καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις Χιώτης ἐπίσης ἀρχαιοπώλης Γρηγόριος Μπουρνιάς εἶχεν ἀποκτήσει ἀξιόλογον συλλογὴν χειρογράφων κωδίκων, ἧτις περιελθοῦσα εἰς τὸν γαμβρόν του Ἀλ. Κολυβᾶν ἐγένετο ὕστερον κτῆμα τοῦ Διονυσίου Λοβέρδου. Καὶ αἱ δύο αὐταὶ συλλογαὶ περιεῖχον πατριαρχικά σιγίλλια. Τῆς μὲν συλλογῆς Μάμουκα, ἐμφανισθέντα δύο εἰς τὴν ἀγορὰν περὶ τὸ 1935, ἄγνωστον ποῦ κατέληξαν. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Μπουρνιά ἐν, εὑρισκόμενον σήμερον εἰς τὰ Γ. Α. Κ. 49, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐν περιοδ. «Σωτήρ», Γ', 1 (1887) σ. 124, καὶ εἴκοσιν ἄριστα διατηρημένα σιγίλλια ἀγορασθέντα ὑπὸ τοῦ Ν. Θῶν ἐδωρήθησαν ὑπὸ τῶν υἱῶν καὶ κληρονόμων αὐτοῦ τὸ 1907 εἰς τὴν Ἐθν. Βιβλιοθήκην καὶ εἶναι ἐκεῖ κατατεθειμένα ἐν Ἀρχεῖῳ Σ ἀρ. 13 - 32. Εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι τὰ ἐλάχιστα παλαιὰ χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα συνώδευσαν εἰς τὴν ἔξωσιν τὸν ἐκπτωτον βασιλέα Ὁθῶνα, τὸ πολυτελὲς εἰκονογραφημένον τετραεὺς ἀγγεῖον τοῦ 10ου αἰῶνος μὲ τοὺς 16 ἰαμβικούς στίχους καὶ τὰ λειτουργικὰ εἰλητάρια, εἶχον τὴν αὐτὴν μετὰ τῶν σιγίλλων μοναστηριακὴν προέλευσιν¹. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς πρώτης περιόδου, καθ' ἣν ἡ μικρὰ πόλις τῶν Ἀθηνῶν εἶχε γίνει ἡ δευτέρα μετὰ τὸ Ναύπλιον πρωτεύουσα τῆς νέας Ἑλλάδος, ἀντιμετώπιζε μὲ τὴν βαυαρικὴν Ἀντιβασιλείαν καὶ μὲ τὴν διάλυσιν τῶν μοναστηρίων ἰσχυρὸν

1. Σ π. Λ ά μ π ρ ο υ, Ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ὁθῶνος καὶ τῆς Ἀμαλίας, Μικτὰὶ Σελίδες (ἌΟ. 1905) σελ. 681 κέ.

σάλον, κοινωνικὸν καὶ θρησκευτικόν, τὸν ὁποῖον εὐκόλον ἦτο νὰ ἐκμεταλλευθοῦν οἱ θηρευταὶ σιγιλλίων, ὅπως ὁ Hase, ὅστις πιθανῶς κατατοπισμένος ἀπὸ τὸν ἐν Παρισίοις συνεργάτην του Χιώτην Σύψωμον, ὅτι ἢ ἐν Ἀθήναις διαχειρίσις τῶν μοναστηριακῶν πραγμάτων εὐρίσκεται εἰς χειρὰς τῶν Χίων, τοῦ Τμηματάρχου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Μάμουκα καὶ τοῦ ἀρχαιοπώλου Μπουρνιᾶ, ἐπεχείρησε τὴν ἐν ἔτει 1840 ἐπίσκεψίν του εἰς Ἀθήνας, ὅπου θὰ εὕρισκεν ὑποστηρικτὰς εἰς τὰς συλλεκτικὰς του ἐπιδιώξεις, ὄχι μόνον ἰσχυροὺς ὁμοεθνεῖς, ἀλλὰ καὶ Ἑλληνας παλαιοὺς φίλους, ἐν οἷς ὁ ἐν Ἰένῃ διδάσκαλός του τῶν νέων ἑλληνικῶν Δρόσος Μανσόλας, νῦν Ὑπουργός. Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον ὅτι καὶ ἐν τῷ ἡμερολογιακῷ σημειώματι τὴν 7 Ἰουλίου 1840 «δεῖπνον κάλλιστον παρὰ τῷ ρηγί τῇ ἐβδόμῃ καὶ τετάρτῃ καὶ διάλογος κάλλιστος σὺν τῇ Βασιλίσση» νὰ μὴ κρύπτεται μὲν προσφορὰ τῆς ὅλης συλλογῆς, κατὰ τὸν Salinas, ἀλλὰ νὰ ἀποσιωπᾶται διὰ λόγους σκοπιμότητος ἢ πρὸς τὴν συλλεκτικὴν ἐνέργειαν βασιλικὴ ἐνίσχυσις πρὸς τὸν Hase, ἥτις ἔπρεπε νὰ μὴν εἶναι γνωστὴ.

Περατουμένου ἐδῶ τοῦ Α' μέρους τῆς μελέτης ταύτης, ἐπιθυμῶ νὰ παραπέμψω εἰς παλαιότερόν μου δημοσίευμα: Σ. Β. ΚΟΥΓΕΑΣ, Ἱστορικὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς τοῦ Ζαγαρά, Ἐπετ. Παρνασσοῦ 2 (1917) 260 - 283, ὅπου μερικὰ ἐκ τῆς παρούσης μελέτης ἄλλα ἀνατρέπονται καὶ ἄλλα συμπληρώνονται μετὰ παραδειγμάτων καὶ τεκμηρίων¹, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπαναλαμβάνονται ἐδῶ, θὰ ἡδύνατο δὲ καὶ νὰ ἀυξηθοῦν².

† Σ. Β. ΚΟΥΓΕΑΣ

1. [Αἱ ὑποσημειώσεις 1 καὶ 2 ἔχουν μείνει ἀσυμπλήρωτοι ἀπὸ τὸν συγγραφέα. Ἐν Ἐπιμέτρῳ (σ. 20 - 23) δημοσιεύεται τὸ ἀνωτέρω, σ. 10, ἀναφερθὲν ἔγγραφον τῆς μονῆς Ζερμπίτσας. Σ. τ. Δ.].

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΖΕΡΜΠΙΤΣΑΣ

Παναγιώτατε, Θειότατε Αὑθέντα καὶ Δέσποτα καὶ Οἰκουμενικὲ Πατριάρχα,

Τὴν Αὐτῆς θεοφροῦρητον Παναγιότητα προσκνοῦντες, τὰ ἴχνη τῶν παναγίων Αὐτῆς ποδῶν μετ' ἐδλαβείας ἀσπαζόμεθα.

Δεόμενοι τοῦ παναγίου Θεοῦ ὅπως διαφυλάττῃ Αὐτὴν ἐν ἀκροτάτῃ ὑγιείᾳ, διηγεκῆι εὐημερίᾳ μετὰ μακροβιότητος καὶ ἀκλονήτου στερεώσεως ἐπὶ τὸν οἰκουμενικὸν Αὐτῆς θρόνον μέχρι γήρους βαθυτάτου καὶ λιπαροῦ εἰς καύχημα καὶ καταρτισμὸν παντός τοῦ χριστιανύμου πληρώματος καὶ διαφέντευσιν ἡμῶν τῶν εὐτελῶν δούλων της. Μετὰ τὰς δουλικὰς μας προσκνήσεις δηλοποιοῦμεν τῇ Ὑμετέρα Σεβασμίᾳ Παναγιότητι καὶ πάσῃ τῇ Ἁγίᾳ καὶ Ἱερᾷ Συνόδῳ, ὅτι κατὰ τὴν ἁγίαν καὶ ἱερὰν ὑμῶν προσταγὴν κατεγράψαμεν ἐν καθαρῷ καταστίχῳ ὅλην τὴν κατάστασιν καὶ περιουσίαν τοῦ πτωχοῦ τούτου μοναστηρίου μας καὶ ἰδοὺ ὅπου τὴν ἐξαποστέλλομεν ὑπογεγραμμένην παρ' ἡμῶν ἄνευ τῆς σφραγίδος τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου, ἐπειδὴ καὶ κεῖται ἐναποταμιευμένη σὺν τοῖς ἱεροῖς σκεύεσι, καὶ παρακαλοῦμεν νὰ εὐρισκόμεθα εἰς τὴν πρόνοιαν καὶ ἐπίσκεψιν τῆς ἁγίας μητροῦς μας Ἐκκλησίας καθοπλιζούσης ἡμᾶς ἀενάως μὲ εὐχὰς καὶ εὐλογίας διὰ νὰ ἐνδυναμώμεθα νὰ βαστώμεν τὰ ἀνεκδιήγητα κακὰ καὶ ἀπερίγραπτα ὅπου τραβῶμεν, τὰ ὅποια μὲ τὸ νὰ εἶναι διακεκοδωνισμένα εἰς τὴν ὑψηλίον τὰ ἀποσιωπῶμεν. Καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μὲ τὸ νὰ στοχαζώμεθα ὅτι ἀδυνάτως ἔχει ἡ Ἐκκλησία νὰ μᾶς βοηθήσῃ εἰς τοῦτο καὶ νὰ μᾶς διαφεντεύσῃ εἰς τὸ μέρος ὅπου εὐρισκόμεθα, διὰ τοῦτο ζητοῦμεν μόνον εὐχὰς καὶ ἔλεος διὰ νὰ μὴ πέσωμεν εἰς ἀτελεισίαν διωκόμενοι πανταχόθεν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἱκετικῶς. Αἱ δὲ πανάγιοι καὶ θεοπειθεῖς Αὐτῆς εὐχαὶ εἶησαν μεθ' ἡμῶν.

*Τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιωτάτης ἡμῖν Παναγιότητος
ὑποκλινεῖς δούλοι
1798 Φεβρουαρίου κ'*

Ὁ καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ζερμπίτσας Παρθένιος ἱερομόναχος.

Προηγούμενος τῆς αὐτῆς Μονῆς Παΐσιος ἱερομόναχος.

Σκενοφύλαξ τῆς αὐτῆς Μονῆς Νεκτάριος ἱερομόναχος.

Δανιὴλ ἱερομόναχος πνευματικός.

Δαμασκηνός ἱερομόναχος τῆς αὐτῆς Μονῆς

Βενιαμὴν ἱεροδιάκονος τῆς αὐτῆς Μονῆς

Διονύσιος μοναχὸς τῆς αὐτῆς Μονῆς οἰκονόμος.

Νικόδημος μοναχὸς

*Ανθιμος μοναχὸς

Ἰωαννίκιος μοναχὸς

[αἱ τρεῖς ὑπογραφαὶ ἐγράφησαν
διὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς χειρὸς].

Ὁ Λακεδαιμονίας Λανηλ ἐπιβεβαιοῖ [μονοκονδυλιακῶς].

Καταγραφὴ τῶν κινήτων καὶ ἀκινήτων πραγμάτων τοῦ ἱεροῦ καὶ σταυροπηγριακοῦ μοναστηρίου τῆς Ζερμπίτζας κειμένου κατὰ ἐπαρχίαν Λακεδαιμονίας.

Τέσσαρα Εὐαγγέλια ἀσημένια, τὰ δύο στάμπα καὶ τὰ ἄλλα δύο μεμβράνινα. Ἔτερον ἐν καθημερινῶν μὲ ὀλίγον ἀσήμι. Μία φυλλάδα τῆς Λειτουργίας μὲ ἀσήμι, παλαιά. Τρία δυσκοπότερα ἀσημένια. Ἐν θυμιατῶν ἀσημένιον βαρὺ, καὶ ἐν μικρὸν. Τέσσαρες σταυροὶ ἀσημένιοι σαντέτικοι καὶ ἕτεροι δύο τῶν Ἐξαπτέρυγων. Ἐν τριζάνδηλον ἀσημένιον. Ἐννέα κανδήλια ἀσημένια. Εἰς δίσκος ἀσημένιος τοῦ ἀντιδώρων. Τρία πετραχίλια κεντητὰ μὲ τοὺς ἀποστόλους καὶ ἱεράρχας. Ἐν ἕτερον χρυσοῦν. Τέσσαρα φελόνια τὸ ἐν στόφα καὶ τὰ τρία φουστανέλες. Τέσσαρα περιζώνια ἀσημένια, τὰ δύο μεγάλα καὶ τὰ δύο μικρά. Ἐν στιχάριον χρυσοῦν. Ἐπτὰ ἕτερα μεταξωτά. Ἐξι πετραχίλια καθημερινά. Ὀκτὼ ζευγάρια ὑπομάνικα παλαιά. Ἐξι ποδιαῖς τῶν ἁγίων εἰκόνων. Δύο τῆς ἁγίας Τραπέζης. Ἐν τακίμι καλύμματα καὶ ἀέρας κεντητὰ καὶ ἕξι σαντέτικα. Δύο ἐπιταφίους χρυσοῦς παλαιούς. Μία ποδιά κεντητὴ χρυσοῦν ἢ Κοίμησις τῆς Παναγίας.

Αὐτὰ ὅλα τὰ ἀνωτέρω διὰ τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ τόπου καὶ τὰ καθημερινὰ κακὰ εὐρίσκονται ἐναποταμιευμένα εἰς τὸ Τζιζιόγιο. Δύο κοντιὰ σεντεφένια Ἁγία Λείψανα διαφόρων Ἁγίων. Ἐξι μανουάλια προύτζινα, δύο μεγάλα καὶ τέσσαρα μικρά. Ἐνας πολυέλαιος προύτζινος.

Χαλκωματικὰ. Πέντε καζάνια ἀπὸ δέκα ἕως δεκαπέντε ὀκάδες τὸ καθένα. Ἐπτὰ τετζέρους μεγάλους καὶ μικρούς. Ἐνα σινὶ μεγάλο καὶ ἕνα μικρὸν. Ἐξι τηγάνια. Δεκαπέντε πιθάκια ὁποῦ βάζουν λάδι. Ἐξι βαγένια. Ἐνας μύλος εἰς τὸ Ξεροκάμπι χειμωνιάτικος καὶ μία νεροτριβή.

Πενήντα γελάδια. Πεντακόσμι πρόβατα. Τριακόσια γίδια. Πέντε φροάδες. Τρία ζευγάρια βόδια. Τέσσαρα μονάκια ὁποῦ δουλεύουν τὸ μοναστήρι. Δύο ἄλογα.

Δέκα ὀσπήτια ὁποῦ θρέφουν τὸ μετὰ εἰς τὰ Καμίνια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα λαμβάνει τὸ μοναστήριον μαχζούλι κατ' ἔτος μετὰ εἰς τριανταπέντε ἢ σαράντα ὀκάδες. Ἐν μετόχιον πλησίον τῆς τοποθεσίας Καμίνια

ὁποῦ δουλεύουν τὰ τρία ζευγάρια. Ἔτι ἑπτὰ ζευγαριῶν χωράφια ὁποῦ δουλεύουν οἱ σέμπροι ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὄλα αὐτὰ λαμβάνει τὸ ψομί του τὸ ἱερὸν μοναστήριον καὶ τρώγουν οἱ Μπαρδουνιώτες. Μέσα εἰς τὴν ἀνωτέρω τοποθεσίαν Καμίνα εὐρίσκονται καὶ οἱ μουριαῖς ὁποῦ θρέφουν τὸ μετάξι. Ἔχομεν καὶ δένδρα ἑλαιῖς, πόσας ρίζας δὲν τις ἠξέυρομεν μαχζούλι ὅμως ἐβγάζομεν λάδι καὶ ἑλαιῖς ὁποῦ περνάει τὸ μοναστήρι καὶ ἐνίοτε πωλοῦμεν καὶ λαμβάνομεν ἐκ τοῦ περισσεύματος ἕως ἑκατὸν πενήντα ἢ καὶ διακόσια γρόσια. Ἐν μετόχιον εἰς Μαραθονήσι μὲ ἐκκλησίαν. Δύο ζευγαριῶν χωράφια εἰς τὸ Μαραθονήσι, εἰς τὰ ὁποῖα τὸν μὲν ἕνα χρόνον σπειρεται βαμπάκι, τὸν δὲ ἄλλον γέννημα. Καὶ τὸν χρόνον ὁποῦ γίνεται τὸ βαμπάκι λαμβάνουν οἱ πατέρες ὁποῦ κάθονται εἰς αὐτὸ τὸ μετόχιον ἕως τριακόσια ἢ καὶ τριακόσια πενήντα γρόσια. Μία φυτιὰ ἀμπέλι ἕως σαράντα μεροδούλια. Ἐξι στρέμματα ἀμπέλια εἰς τὸ ἐπάνω μετόχι τῶν Καμινῶν.

Καταγραφῆ τῶν ἐξόδων

- 240 Διακόσια σαράντα γρόσια εἰς ἕξι τζοπάνηδες μισθὸν ἐτήσιον.
 30 Τριάντα γρόσια εἰς τὰ τζαρούχια τους.
 80 Ὀγδόντα γρόσια εἰς δύο γελαδάρους.
 10 γρόσια εἰς τὰ τζαρούχια τους.
 120 Ἐκατὸν εἴκοσι γρόσια εἰς τρία κοπέλλια ὁποῦ δουλεύουν εἰς τὸ μοναστήριον μὲ τὰ μονάγια.
-
- 480
 30 Τριάντα γρόσια εἰς τζαρούχια τῶν κοπελλιῶν καὶ μερικῶν ἀνθρώπων τοῦ μοναστηρίου.
 100 Ἐκατὸν γρόσια εἰς τὸ χρονικὸν ἄλας.
 200 Διακόσια γρόσια εἰς ἐνδυμασίας τῶν καλογήρων.
 115 Ἐκατὸν δεκαπέντε εἰς χαράτζια καὶ σπάντζες τῶν καλογήρων.
 60 Ἐξήντα γρόσια εἰς σαμάρια, σχοινιά καὶ καλίγωμα τῶν ζώων.
-
- 985
 100 Ἐκατὸν γρόσια εἰς νόμιστρα τῶν προβάτων καὶ γιδιῶν.
 40 Σαράντα γρόσια τοπιάτικον διὰ ξεχειμαδιῶν τῶν ζώων.
 20 Εἴκοσι γρόσια εἰς τοὺς σπαχῆδες διὰ ἀμπελιάτικα καὶ προβατιάτικα.
 10 Δέκα γρόσια διὰ κρασιάτικα.
 50 Πενήντα γρόσια εἰς τζαρούχια ἔτι τῶν Μπαρδουνιωτῶν μπουλουμπασήδων.
 100 Ἐκατὸ γρόσια εἰς μέλι καὶ βούτυρον διὰ ραβανιά τῶν Τουρκῶν.
 250 Διακόσια πενήντα γρόσια εἰς λιανικὰ ἔξοδα τοῦ Ἡγουμένου,

πισκέσια τῶν Ἱαπιτάδων καὶ ρουσφέτια τῶν μπουλουμπασίδων καὶ Μπαρδουνωιτῶν τζερεμέδες.

215 Διακόσια δεκαπέντε εἰς διάφορον τῶν ὀπισθεν ἄσπρων.

1770¹

Ἴδου καὶ τὸ χρέος τοῦ μοναστηριοῦ:

1.500 Χίλια πεντακόσια γρόσια χρέος τοῦ μοναστηρίου δι' ὁμολογιῶν τὸ ὁποῖον ἐμπήκεν εἰς ἐξαγορὰν τοῦ Ἡγουμένου ὅπου τὸν ἐπήρην σκλάβον ὁ Μουσάγος Μπαρδουνωιότης.

Τρία προσέτι ἐργαστήρια εἰς Μαραθονήσι.

140 Ἐκατὸν σαράντα γρόσια νοίκι ἐκ τῶν ἄνωθεν ἐργαστηρίων.

Λοιπὸν αὐτὸ εἶναι ὄλον τὸ εἰσόδημα τοῦ μοναστηρίου, ὡς ἀνωτέρω φαίνεται, καὶ τὰ ἐξοδα πολλῶ τῶ μέτρῳ ὑπερτεροῦντα τῶν ἐσόδων, τὰ ὁποῖα ἀναπληροῦνται ἀπὸ ἐλεημοσύνας τῶν χριστιανῶν καὶ ἐνίοτε προσθέτεται χρέος.

1798 Φεβρουαρίου 4

Παρθένιος ἱερομόναχος καὶ Ἡγούμενος βεβαιῶ

Παῖσιος ἱερομόναχος Προηγούμενος

Νεκτάριος ἱερομόναχος καὶ Σκευοφύλαξ

Δανιὴλ ἱερομόναχος καὶ πνευματικὸς

Δαμασκηνὸς ἱερομόναχος

Βενιαμὴν ἱεροδιάκονος

Διονύσιος μοναχὸς καὶ οἰκονόμος

Νικόδημος μοναχὸς καὶ κελλάρης

Ἀνθιμος μοναχὸς

Ἰωαννίκιος μοναχὸς²

1. Ἡ ἄθροισις ἔχει γίνεαι δι' ἄλλης χειρὸς καὶ μελάνης, πιθανώτατα εἰς τὸ Πατριαρχεῖον.

2. Ἐκ τῶν ὑπογραφῶν αἱ ὑπ' ἀρ. 2 καὶ 6, κακογραμμέται, ἐτέθησαν ἴσως ἰδιοχείρως, αἱ ὑπ' ἀρ. 3 καὶ 4 ὑπὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς χειρὸς, καὶ αἱ τρεῖς τελευταῖαι ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ Ἡγουμένου Παρθενίου, τοῦ γράψαντος καὶ τὴν ὅλην ἀναφορὰν.